

Граніна Іванна Віталіївна,
аспірантка 1 курсу кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., доцент Зубар В.М.

РОЗВИТОК ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЯКЕ РЕГУЛЮЄ ВИКОНАННЯ ЗАПОВІТУ

Інститут виконання заповіту був особливо актуальний у дореволюційному законодавстві.

Слід вказати, що законодавче регулювання виконання заповіту «душенаказником» обмежувалося в той час декількома статтями, що містилися в Зводі законів цивільних та в Статуті цивільного судочинства. Зокрема, згідно зі ст. 1084 Зводу законів Російської імперії духовні заповіти виконуються: 1) душенаказниками (а) і 2) самими спадкоємцями, по волі заповідача (б).

Кодекси, прийняті у 1922-1924 рр. не тільки відновили регулювання спадкових відносин, по суті скасованих до цього Декретом «Про скасування спадкування», який було прийнято в Україні 11 березня 1919 р. [1] та доповнено 21 березня 1919 р. [2], а й містили спеціальну статтю щодо виконання заповіту. Згідно зі ст. 427 ЦК УРСР 1922 р. виконання заповіту покладається на призначених у ньому спадкоємців, за винятком випадків, коли заповідач доручив у заповіті окремій особі – виконавцеві заповіту – виконати його волю. В цьому випадку вимагається згода виконавця на самому заповіті або в окремій заяві, прикладеній до заповіту [3].

Цивільний кодекс УРСР 1963 р. присвячував відносинам щодо виконання заповіту всього дві статті (546 та 547 ЦК УРСР), які в загальному вигляді окреслювали коло суб'єктів правовідносин з виконання заповіту та встановлювали їхні повноваження.

На відміну від ЦК УРСР 1963 р., новий Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. кардинально змінив підхід до волевиявлення заповідача і принципово на інших засадах окреслив його місце в спадкових відносинах.

Здійснюючи порівняльний аналіз ЦК України та ЦК УРСР до відмінностей, на які слід звернути увагу, слід віднести, зокрема розширення кола осіб, які мають право призначити виконавця заповіту. Це заповідач, його спадкоємці або нотаріус. Навпаки, ЦК УРСР 1963 р. дещо звужував це поняття, відносячи до виконавців виключно осіб, яким доручено виконання, та за умови, що вони не є спадкоємцями (ч. 2 ст. 546 ЦК УРСР). В умовах збільшення кількості, вартості й видів майна, що перебувають у приватній власності громадян і мають специфічні особливості їхнього

спадкового правонаступництва, та, як наслідок, зростання кількості засвідчуваних нотаріальними конторами заповітів, такий підхід законодавця безспірно заслуговує на підтримку.

По-друге, ст. 1291 ЦК України передбачає право виконавця заповіту на плату за виконання своїх повноважень. У той час, як ч. 2 ст. 547 ЦК УРСР 1963 р. зазначала, що виконавець заповіту не отримує винагороди за дії з виконання заповіту. Це свідчить про те, що фактичний бік таких правовідносин має цивільно-правовий характер. Однак, можна помітити, що за таких умов правовідносини, які входять до поняття «виконання заповіту», будуть змішуватися із правовідносинами, які регламентовані як спадковий договір (глава 90 ЦК України). Тому набувач за спадковим договором може бути призначений виконавцем заповіту. Якщо набувач за спадковим договором сам зобов'язаний вчинити певні дії після смерті спадкодавця, то таке призначення в цьому разі недоцільне.

Але на відміну від спадкового договору, в якому права та обов'язки сторін мають бути чітко визначені, для виконання заповіту передбачений випадок, коли розмір винагороди не визначений заповітом. Тоді він може бути визначений за домовленістю виконавця заповіту та спадкоємців, а в разі спору – судом. Саме у цьому є основна відмінність спадкового договору від виконання заповіту. Адже у цивільно-правових договорах права та обов'язки сторін мають бути чітко регламентовані, особливо така істотна умова договору як ціна (винагорода).

По-третє, визначаючи обсяг повноважень виконавця заповіту, ЦК України не згадує про виконання вимог кредиторів, не погашених спадкодавцем. Це не випадково. Вважаємо, що виконавець заповіту, якщо лише ним не виступає один із спадкоємців, позбавлений можливості задовольняти майнові вимоги кредиторів спадщини. Даний висновок впливає з легального визначення спадкування, сформульованого в ст. 1216 ЦК України, за змістом якого спадкуванням визначається перехід від померлого спадкодавця до його спадкоємців спадщини як сукупності прав та обов'язків. Дії виконавця обмежуються лише пошуком кредиторів з наступним повідомленням їх про факт смерті боржника-спадкодавця. Саме ж задоволення вимог кредиторів відбувається спадкоємцями після прийняття спадщини (ст. 1282 ЦК України).

Слід зауважити, що ЦК УРСР 1963 р. надавав кредиторам можливість заявляти про свої претензії не лише спадкоємцям, але також і виконавцеві заповіту (ст. 557 ЦК УРСР).

Крім наведених вище відмінностей ЦК України від 16 січня 2003 р. доповнив та конкретизував положення щодо виконання заповіту у порівнянні з

ЦК УРСР 1963 р. Про це свідчить запровадження у ЦК України окремої глави – виконання заповіту (глава 88 ЦК України).

ЦК України зазначив основні вимоги до особи, яка може бути виконавцем заповіту: нею може бути фізична особа з повною цивільною дієздатністю або юридична особа (ч. 1 ст. 1286 ЦК України).

ЦК України істотно розширив повноваження виконавця заповіту (ст. 1290 ЦК України). У той час, як ЦК УРСР передбачав, що виконавець заповіту має право здійснювати всі дії, необхідні для виконання заповіту (ч. 1 ст. 547 ЦК УРСР), що у цілому не відображало специфіку інституту виконання заповіту та створювало ряд проблем на практиці.

Розширено перелік осіб, які можуть контролювати дії виконавця заповіту (ч. 2 ст. 1292 ЦК України)., у той час як ч. 3 ст. ЦК УРСР просто зазначала обов'язок виконавця заповіту надати звіт на вимогу спадкоємців без зазначення вказаної категорії осіб.

Новелами ЦК України є також детальна регламентація щодо строку чинності повноважень виконавця заповіту та порядку відмови виконавця заповіту від здійснення своїх повноважень (ст. ст. 1294, 1295 ЦК України).

Крім того, ст. 1293 ЦК України встановлює судовий порядок оскарження дій виконавця заповіту, а також позовну давність строком в один рік стосовно спорів про визнання неправомірними дій виконавця заповіту. Аналогічні положення у ЦК УРСР відсутні.

Усе вищевикладене свідчить про те, що ЦК УРСР від 1963 р. у загальному вигляді окреслив правові засади інституту виконання заповіту, у той час як ЦК України від 16 січня 2003 р. більш детально врегулював матеріальну та менш процесуальну процедуру виконання заповіту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Декрет Совета Народных Комиссаров Украины «Об отмене наследования» от 11 марта 1919 г. // Собрание Узаконений и Распоряжений Рабоче-крестьянского правительства Украины. – 1919. – № 24. – С. 268, 348.
2. Цивільний кодекс УРСР 1922 // Електронна мережа Інтернет: URL:<http://deminov.dp.ua/grazhdanskoe-pravo-i-process/ck-codecs-ussr-1922>.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Голос України. – 2003. – № 47-48. – С. 15-25.